

Mokrzecki, Lech

"Feliks Nowowiejski - w setną rocznicę urodzin", Gdańsk 1978 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 627-629

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Feliks Nowowiejski — w setną rocznicę urodzin. Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Gdańsku, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie, Prace Specjalne nr 13, Gdańsk 1978, ss. 200.

W serii monografii, wydawanych przez gdańską Państwową Wyższą Szkołę Muzyczną, ukazały się materiały z sesji poświęconej Feliksowi Nowowiejskiemu, która obradowała 6—7 lutego 1977 roku w Olsztynie. Przygotowanie sesji było wynikiem dobrze rozwijającej się współpracy naukowej i organizacyjnej pomiędzy obu uczelniami. Opublikowana książka zawiera teksty 12 referatów i komunikatów, natomiast pomija niestety głosy w dyskusji, które nieraz przecież wnoszą sporo interesujących danych do podstawowej tematyki¹.

W słowie wstępnym Jan Boehm scharakteryzował krótko poszczególne referaty oraz przypomniał o konferencji w Olsztynie sprzed dziesięciu laty, zorganizowanej ku czci Nowowiejskiego przez środowisko artystyczne Mazur i Warmii. Obecna sesja zaprezentowała najnowsze wyniki badań nad życiem i dorobkiem tego kompozytora, prowadzone w kilku ośrodkach w kraju.

W referacie Stefana Śledzińskiego — *Sytuacja polskiej twórczości muzycznej na przełomie XIX i XX wieku* szczególnie ważką wydaje się być propozycja periodyzacji, obejmująca lata od połowy XIX wieku do upadku II Rzeczypospolitej. Autor wyróżnił trzy etapy: pierwszy — od powstania Instytutu Muzycznego w Warszawie (1861 r.) do założenia Filharmonii Warszawskiej (1901 r.), drugi — do czasu upaństwowienia Konserwatorium Warszawskiego w 1919 roku i trzeci — do wybuchu II wojny światowej. Nie jest to jednak chyba ostateczna propozycja, bowiem Śledziński przyjął za kryterium podziału twórczości muzycznej przede wszystkim dzieje oświaty i instytucji muzycznych, pominął natomiast uwarunkowania spowodowane szerszym tłem polityczno-społecznym i kwestiami wiążącymi się z postępowaniem zaborcy. Data 1861 może budzić wątpliwości i dlatego, że krótki okres rozwoju oświaty i kultury podczas rządów Aleksandra Wielopolskiego przyniósł wprawdzie szereg korzyści dla szkolnictwa i życia artystycznego, lecz został wkrótce przerwany wybuchem powstania styczniowego i późniejszymi represjami. Trudno również pominąć wcześniejsze wydarzenia, pomyślane dla polskiej twórczości i kultury artystycznej, jak chociażby premierę opery Stanisława Moniuszki *Halka* w Warszawie. Okres dwudziestolecia międzywojennego Śledziński potraktował całościowo, można jednak próbować wyróżnić parę etapów, związanych z polityką kulturalno-oświatową państwa i nasileniem działań sanacji.

Trudny i odpowiedzialny temat podjął Władysław Ogrodziński — *Droga do Polski. (W stulecie urodzin Feliksa Nowowiejskiego)* — pragnąc ukazać procesy decydujące o poczuciu świadomości narodowej kompozytora. Autor słusznie wyszedł od charakterystyki sytuacji panującej na Warmii w XIX wieku, aby pełniej naświetlić tło poglądów Nowowiejskiego i zachodzącą w nich ewolucję. Pewne porównania, świadczące o złożoności problemu, nawiązują wyniki badań przeprowadzonych przez Stanisława Herbsta nad zbliżo-

¹ Zob. J. Boehm, *Sesja naukowa poświęcona Feliksowi Nowowiejskiemu w stulecie jego urodzin*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej KMW), 1977, nr 2, ss. 263—267.

nymi zagadnieniami na Warmii w wiekach wcześniejszych². O poczuciu więzi z Polską może świadczyć wielce prawdopodobna współpraca Feliksa Nowowiejskiego ze Związkiem Obrony Kresów Zachodnich. Ważnych argumentów dostarcza także analiza tekstu śpiewników świadcząca, że — podobnie jak środowisko kwidzyniaków — związał się on z kierunkiem pedagogiki narodowej, propagującej w tych latach ideał rycerza-bohatera epoki powstaniowej, a następnie aktywnego obywatela pracującego z pełnym poświęceniem na rzecz kraju ojczystego. Nowowiejski preferował w swej twórczości rolę tradycji historycznych, walk o niepodległość, walory religii itd. Władysław Ogrodziński nie zwrócił na powyższe sprawy dostatecznej uwagi, ale szereg jego wniosków skłania do głębszego przemyślenia problemu narodowości w znacznie szerszym aspekcie.

Referat Jana Boehma — *Współpraca Feliksa Nowowiejskiego i Marii Zientarówny w zakresie zbierania i wydania utworów o tematyce warmińskiej* — naświetlił współpracę pomiędzy kompozytorem i warmińską poetką, dzięki której Nowowiejski mógł bliżej zapoznać się z folklorem warmińskim, odgrywającym ważną rolę w całokształcie jego twórczości. Interesujące są sprostowania autora na temat trudności finansowych, na jakie napotykały osoby pragnące opublikować zbiory polskich pieśni regionu Warmii i Mazur; jednocześnie autor ilustruje pomoc okazywaną Nowowiejskiemu przez miejscowe społeczeństwo w miarę jego skromnych możliwości.

Charakter wspomnienia ma szkic Leonarda Turkowskiego — *Feliks Nowowiejski w środowisku artystycznym międzywojennego Poznania*. Przynosi on równocześnie mniej znane materiały dla przedstawienia działalności ówczesnych salonów kulturalnych stolicy Wielkopolski oraz życia śpiewaczego, w którym — co zasługuje na uwypakowanie — znaczną rolę odgrywali reprezentanci wszystkich klas społecznych.

Podobny charakter mają uwagi Jana Michała Wieczorka — *Wokół mistrza Nowowiejskiego* — napisane z pozycji ucznia kompozytora z lat 1923—1926. Dowiadujemy się z nich o pewnej popularności Nowowiejskiego w kręgach artystycznych Pragi, co może być ilustracją ekspansywności polskiej kultury muzycznej tego okresu.

Kolejne referaty: Pawła Podejki — *Twórczość organowa Feliksa Nowowiejskiego*, Hermenegildy Ratajczak o twórczości fortepianowej, Aleksandra Radzewskiego — *Symfonie poznańskie Feliksa Nowowiejskiego*, analizują różne działy twórczości z punktu widzenia warsztatu kompozytorskiego, ukazując na czym polegała jego oryginalność, a gdzie można dopatrzeć się obcych wpływów.

Referat Antoniego Poszowskiego — *Kompozycje Feliksa Nowowiejskiego o tematyce kaszubskiej* — potwierdza głębokie zainteresowanie kompozytora folklorem ludowym. Obok penetracji dorobku warmińsko-mazurskiego sięgał on także do twórczości góralskiej, wielkopolskiej, podlaskiej oraz całego regionu nadmorskiego. Autor podkreślił, iż był on jednym z pierwszych, który dostrzegł „oryginalność, wartości muzyczne i integralność z polską kulturą muzyczną” folkloru kaszubskiego. Ponieważ nie stanowił on wówczas two-

² S. Herbst, *Świadomość narodowa na ziemiach pruskich w XV—XVII w.*, KMW, 1962, nr 1, ss. 3—10; S. Kot, *Świadomość narodowa w Polsce w XV—XVII w.*, *Kwartalnik Historyczny*, t. 52, 1938, ss. 15—33.

rzywa dla twórczości artystycznej, można przeto uznać Nowowiejskiego za prekursora tej działalności. Referat Antoniego Poszowskiego daje ogólną charakterystykę zainteresowań folklorem kaszubskim kompozytorów polskich, uwypuklając szczególne miejsce w tej dziedzinie utworów Nowowiejskiego. Uwagi autora ilustruje zamieszczony odpowiedni materiał nutowy.

Umiłowanie regionu nadmorskiego przez Nowowiejskiego omówiła też Teresa Świercz na przykładzie jego *Ballady o Gdańsku*.

Referat Feliksa Marii Nowowiejskiego — *Feliks Nowowiejski i jego czas* przynosi charakterystykę muzyki polskiej po 1945 roku, kiedy to dominujące tendencje antyromantyczne utrudniały recepcję dzieł jego ojca. Obecnie sytuacja się zmienia i budzą one coraz większy oddźwięk u słuchaczy. Natomiast Roman Heising opracowując *Dziela estradowe i sceniczne Feliksa Nowowiejskiego w świetle krytyki muzycznej* zebrał ciekawe wyjątki z dokumentacji prasowej, ilustrujące, jak oceniano dorobek kompozytora w latach 1906—1966.

Różnorodność materiałów zawartych w omawianym tomie i ich niekiedy specjalistyczny charakter nie pozwalają ustosunkować się do wszystkich interesujących często spostrzeżeń i wniosków, tym niemniej sprawiają one, że wielu czytelników znajdzie w nim ważne dane na temat życia, działalności i dorobku Feliksa Nowowiejskiego, kompozytora, który nadal — mimo licznych publikacji — pozostaje postacią nie we wszystkich sferach swego życia dostatecznie znaną³. Książkę uzupełniają noty biograficzne o referentach oraz streszczenia w języku angielskim.

Lech Mokrzecki

Zofia Staszczak, *Pogranicze polsko-niemieckie jako pogranicze etnograficzne*, Poznań 1978, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Etnografia Nr 8, ss. 161.

Studia nad problemami etnicznymi obszarów pogranicznych dostarczają wielu istotnych materiałów do dziejów wpływów kulturowych i politycznych sąsiadujących narodów, pozwalają odpowiadać na wiele istotnych pytań, dotyczących dokonujących się tam przemian narodowościowych. Szczególnie interesujące dla współczesnych badań są studia nad pograniczem polsko-niemieckim. Podejmowanie owych badań zmusza do uwikłania się we wszystkie komplikacje teoretyczne, towarzyszące wszelkim rozważaniom nad problemami narodowościowymi, obfitującymi w liczne kontrowersje. W dotychczasowych studiach, poświęconych problematyce pogranicza polsko-niemieckiego, dominowały rozważania historyczne, bogate w ustalenia faktograficzne. Stwierdzając oddziaływanie na mieszkańców pogranicza konkurencyjnych wzorców kulturowych, koncentrowały się zazwyczaj na aspektach politycznych, w niewielkim stopniu analizując konsekwencje kulturowe i ich funkcje w przemianach narodowościowych. Zofia Staszczak w swoim interesującym studium próbuje wskazać możliwości tkwiące w analizie zebranych przez Niemców źródeł etnograficznych dla ukazania odrębności kulturowej pogranicza polsko-niemieckiego. Wyszła przy tym z założenia, że w warunkach pogranicza polsko-niemieckiego, historycznych procesów, jakie się tam doko-

³ Najwięcej danych o kompozytorze zawiera praca J. Boehma, *Feliks Nowowiejski 1877—1946. Zarys biograficzny*, wyd. II, Olsztyn 1977, ss. 158.